

"İ'lem Eyyühe'l-aziz! Her bir masnuda tahakkuk eden kemâl-i sanat, Sâniin her mekânda ve her masnuun yanında bulunmasına delâlet ettiği gibi, hiçbir mekânda ve hiçbir masnuun yanında bulunmamasına da delâlet eder..." Devamıyla izah eder misiniz?

"İ'lem Eyyühe'l-Azîz!(1) Her bir masnûda tahakkuk eden kemâl-i sanat, Sâni'in her mekânda ve her masnûun yanında bulunmasına delâlet ettiği gibi; hiçbir mekânda ve hiçbir masnûun yanında bulunmamasına da delâlet eder."

"Ve keza(2), insan, her bir şeye muhtaç olduğu cihetle her şeyin melekûtu elinde ve her şeyin hazinesi yanında olan Zât-ı Akdes'den maada kimseye ibâdet edemez."

"Ve keza(3), insan vücut, îcad, hayır, ef'al cihetiyle pek küçük, nâkıs olmakla karıncadan, arıdan edna, örümcekten daha zayıftır. Fakat adem, tahrip, şer, infial cihetiyle semâvat, arz, cibalden daha büyüktür. Meselâ, hasenat yaptığı zaman, habbe habbe yapar. Seyyiât yaparsa kubbe kubbe yapar. Evet, meselâ küfür seyyiesi bütün mevcudatı tahkir eder, kıymetten düşürür."

"Ve keza(4), insanın bir cihetle kıl kadar bir ihtiyarı, zerre kadar bir iktidarı, şuâ kadar bir hayatı, dakika kadar bir ömrü, cüz'î bir cüz kadar mevcûdiyeti varsa da, diğer cihetle hadsiz bir acz ve fakrı da vardır. **Kadîr-i Mutlak** ve **Ganiyy-i Mutlak**'ın tecelliyâtına geniş bir ma'kes olur.

"Ve keza(5), insan hayat-ı dünyeviye cihetiyle bir çekirdek olup, pek büyük semere ve sünbüller vermek için kendisine tevdi edilen cihâzâtı, bazı maddeleri elde etmek için tavuk gibi toprakları, gübreleri, necisleri eşmeye sarfeder, faidesiz tefessüh eder. Ve hayat-ı mâneviye cihetiyle emelleri ebede kadar uzanan bir şecere-i bâkıyedir."

"Ve keza(6), insan fiil ve sa'yi cihetiyle zaîf bir hayvan olup dâire-i sa'yi pek dardır. İnfîâl, sual, duâ cihetiyle Rahmân-ı Rahîm'in aziz bir misafiridir. Dairesi hayal kadar geniştir."

"Ve keza(7), insanın hayat-ı hayvaniyeden aldığı lezzet bir serçe kuşunun lezzeti kadar değildir. Çünkü insanda hüzün, keder, korku

var, onda yoktur. Fakat cihazât, hissiyât, duygular, istîdadlar itibariyle hayvanların en âlâsından fazla lezzet alır. İnsanın şu vaziyetine dikkat edilirse anlaşılır ki: Bu kadar cihazât, bu hayat için olmayıp, ancak bir hayat-ı bâkiye için kendisine verilmiştir."

"Ve keza(8), insan saltanat-ı rubûbiyetin mehâsinine nâzır ve esmâ-i kudsiyenin cilvelerine dellâl ve kalem-i kudretle yazılan mektubât-ı ilâhiyeyi mütalâa ile mütefekkir olduğu cihetle, eşref-i mahlukat ve hâlîfe-i arz olmuştur."(*)

(*) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Onuncu Risale.](#)

(1) Allah'ın yarattığı her mahlûk, mükemmel bir sanat eseridir. Bu ise Cenab-ı Hakk'ın hem ilim ve kudretiyle ve diğer sıfatlarıyla o mahlukun yanında hazır olduğunu gösterir; hem de zatıyla hiçbir mekânda bulunmadığına delalet eder. Zira, bir mekânla kayıtlı olan bütün mekânlarda icraat yapamaz. Mekânlar Allah'ın mahlukudurlar, bir ismi **Nur** ve bütün esmâsı nuranî olan **Allah** mekândan ve zamandan münezzehtir.

(2) Bir meyvenin bütün bir ağaca muhtaç olması gibi, kâinat ağacının meyvesi olan insan da her şeye muhtaç olarak yaratılmıştır. Tâ ki, sonsuz aczini ve fakrını bilip Rabbinin sonsuz ihsanlarına karşı küllî bir şükür ve ibadette bulunsun. Bir başka risalede ders verildiği gibi;

"Şu vaziyette bir insana hakikî mâbud olacak, yalnız, her şeyin dizgini elinde, her şeyin hazinesi yanında, her şeyin yanında nâzır, her mekânda hazır, mekândan münezze, aczden müberrâ, kusurdan mukaddes, nakstan muallâ bir **Kadîr-i Zülcelâl, bir **Rahîm-i Zülcemâl**, bir **Hakîm-i Zülkemâl** olabilir."** ([Sözler, Yirmi Üçüncü Söz, İkinci Mebhas](#))

Melekût: "Her şeyin dışına mülk içine ise melekût denir."

Bu tarife göre insanın iç organları da bir yönüyle melekût olurlar. Ancak, bu kavram daha çok onun ruh dünyası için kullanılır. Yani insanın bedeni gibi ruhu da Allah'ın tasarrufundadır. Zaten, beden ruhun efendisi olduğundan insanın melekûtu kimin elinde ise elbette ki mülk ciheti, yani bedeni de onun emrinde olacaktır.

Öte yandan, şu görünen âleme mülk, onda cereyan eden bütün kanunlara da melekût diyebiliriz.

Melekûtun bir başka manası da hadiselerin hikmet cihetidir. Hastalığın mülk ciheti elem ve ıstırap, melekût ciheti ise günahlara kefarete olması, insanın derecesini artırması, kalbini dünyadan ahrete çevirmesi gibi hikmetlerdir.

(3) Bu paragrafın geniş açıklaması [Yirmi Üçüncü Söz'ün İkinci Mebhası'dır](#). İnsanın fiil ciheti bir şeyler yapması, bazı şeylerin icadına, birtakım hayırların işlenmesine vesile olma yönüdür. İnsan bu yönüyle “karıncadan, arıdan edna, örümcekten daha zayıftır.”

Bu Söz'de söz konusu bu ikinci cihet hakkında şöyle buyrulur:

“İkinci cihet itibarıyla dağ, yer, göklerden geçersin. Onların çekindiği ve izhar-ı acz ettikleri bir yükü kaldırırsın. Onlardan daha geniş, daha büyük bir daire alırsın.”

İnsan, infial cihetiyle, yani fiili kabul etme cihetiyle “dağ, yer, göklerden” daha ileri gitmiş ve onların yüklenmekten çekindiği emaneti yüklenmiştir. Üstat Hazretleri [Onuncu Söz'ün Bab-ı İnsaniyet](#) kısmında, insandaki istidada dikkat çekiyor ve insanın bu istidadının dağlardan, yerden, göklerden daha ileri olduğuna ve bu sebeple emaneti yüklendiğine işaret ediyor. İnsanın emanet yükünü de **“küçücük, cüzî ölçüleriyle, san'atçılarıyla Hâlıkının muhît sıfatlarını, küllî şuûnâtını, nihayetsiz tecelliyâtını ölçerek bilmek”** olarak nazara veriyor. Yani, insanın istidadı Allah'ı tanımak için gerekli ölçülere sahiptir. İnsan, cüz'i kudretini ölçü olarak Allah'ın sonsuz kudretini bildiği gibi, cüz'i iradesini de ölçü yaparak Allah'ın küllî iradesini bilir. Keza, rahmet, merhamet, gazap gibi şununla da Allah'ın sonsuz rahmetini ve kahrını bir derece bilebilir. İşte dağ, yer, göklerde bu istidat olmadığı içindir ki, emaneti yüklenememişlerdir.

Öte yandan insan; şer ve tahrip cihetiyle de çok ilerilere gidebilmektedir. **“Hasenat yaptığı zaman, habbe habbe yapar. Seyyiât yaparsa kubbe kubbe yapar.”**

Buna örnek olarak da küfür seyyiesinin müthiş neticeleri nazara verilir.

(4) İnsan sonsuz aciz ve sonsuz fakirdir. Bunlar insan mahiyetinin iki temel rüknüdür. İnsan neye muhtaçsa onun fakiridir, muhtaç olduğu şeyleri kendisi yapamadığı cihetle de acizdir. Meselâ, insan göze muhtaçtır ama göz yapamaz; güneşe muhtaçtır ama güneş yapamaz.

Varlıklar içerisinde İlahi nimetlere en muhtaç insandır. Sonra hayvanlar, daha sonra ise bitkiler gelir. İnsanın her bir ihtiyacı esmâ-i İlâhiyenin tecellileriyle görüldüğünden Allah'ın isimlerine en cami ayna insandır. Hiçbir şeye muhtaç olmayan cansız cisimlerde sadece **Hâlık, Mâlik, Sâni** gibi birkaç isim tecelli eder. Görmeye ihtiyaçları olmadığı için **Basîr** ismine, işitmeye muhtaç olmadıkları

için, **Semi'** ismine, hastalanmadıkları için de Şâfi ismine ihtiyaçları yoktur ve bu isimler onlarda tecelli etmezler...

Aynada yansıyan ışık aynanın kendi malı değil, güneşin malıdır. İnsanın benliği de bir ayna gibidir. Bu benlikte görünen cüzi ilim, irade, kudret, sahiplik gibi hissiyatlar Allah'ın isimlerinden yansıyan tecellilerdir. İşte nefis de bir ayna hükmünde iken, kendini fail ve muktedir biliyor, zillet ve alçaklığına bakmadan Allah'a meydan okuyor. İnsan bu mana-yi ismi ciheti ile fanidir, yok hükmündedir ve yok olmaya da mahkumdur.

İnsan kul ve ayna olduğunun bilincine vardığı zaman, Allah katında vardır ve rızasına kavuşmuştur. Kulluğu ve aynalığı bırakıp, Allah karşısında varlık ve serbestlik iddia ederse, yokluk ve fena içindedir. Yani varlıkta yokluk, yoklukta varlık vardır. İnsan, benliğini ortaya koyup, ben varım derse, yoktur; ben yokum derse, yani üzerindeki nimet ve ikramların kendinden değil, Allah'tan olduğunu bilirse, vardır demektir. Böyle olunca, Allah'ın sonsuz isim ve sıfatlarını arkasına ve yardımına almış oluyor.

İnsan da dahil, mahlukat Allah'ın sanatı ve eseri olması noktasından ve sırf Onun isim ve sıfatlarına işaret ve beşaret etmek noktasından vardıkları. Yoksa kendi başlarına ve kendi hesaplarına bir hiç ve yok hükmündeler. Üstad Hazretlerinin "**Vücutta adem, ademde vücut var.**" demesi, bu mananın bir özeti ve formülü gibidir. İnsan benlik cihetinde yok, kulluk cihetinde vardır.

Acizlik ve fakirlik, Allah'ın kudret ve zenginliğine açılan iki pencere iki kapı hükmündedir. İnsan aczini anladıkça Allah'ın kudretini de o nispetle anlar. Yani ne kadar acizlik o kadar kudret bilinci. Aynı ölçü fakirlik için de geçerlidir. Tabi bu keyfiyetler iman temeli üstünde inkişaf eder. Allah'ın varlığını ve birliğini bilmeyen birisi onun isim ve sıfatlarını idrak edemez. İnsanın fitratına dizayn edilen acizlik ve fakirlik damarı Allah'ı bulmakta ve ona iman etmekte bir teşvikçi ve faktördür. Bir insan çaresizlik ve ihtiyaç işareti ile çare olan Allah'ı sezebilir. İnsan bu ciheti ile Allah'ın isimlerine çok kabiliyetli ve kapsamlı bir aynadır. İnsan küfür ve ene noktasından ne kadar hakir ve zelil ise, dua ve ibadet noktasında da o kadar ulvi ve azizdir.

(5) İnsana verilen o geniş ve mükemmel istidat dünya hayatını da daha güzel ve faydalı geçirmek için ona tevdi edilmişken bu istidadı yanlış yolda kullanan kişi o çok kıymetli aletlerini gübreleri, necisleri eşmeye sarfetmiş gibi olur. Meselâ, insana verilen en büyük sermaye akıldır. Bu akli insanları aldatmaya, zulme, haram kazanmaya sarf eden kişi onunla necasetleri eşmiş demektir.

Bu büyük sermaye ilâhî eserleri tefekkürde kullanıldığında manevî çok meyveler veren mübarek bir ağaç olur...

Burada asıl maksat; insan mahiyetine takılan yüksek duygu ve cihazlar, dünyanın adi ve basit meselelerine sarf olunmak ya da onları temin etmek

için verilmemiş, Allah'a kul olmak ve saadeti ebediyeyi kazanmak için verilmiştir. Dünyanın fani ve basit işleri ahiret hayatına nispetle, gübre ve necis şeyler gibi önemsizdir. Kıymetli şeyler, kıymetsiz maddeleri elde etmekte kullanılmaz.

Bu hakikati iki misal ile akla yaklaştıralım: **Birisi;** milyon dolarlık çok lüks bir uçak bize hediye edilse, biz bu uçağı alıp tavuk kümesi ya da buna benzer adi ve basit işlerde sarf etsek, yani uçağı gayesinin dışında bir alanda kullansak, elbette hem uçağı hediye eden o cömert zata, hem de uçağın yapılış gayesine ihanet etmiş oluruz ve bir tedib ve tokadı hak ederiz. Aynı şekilde insanın fitrat ve mahiyetine takılan duygu ve cihazlar, Allah'ın çok yüksek ve kıymetli birer hediyeleridir. Veriliş sebep ve gayesi ise; Allah yolunda kullanmak ve ahireti kazanmak içindir. Biz bu duyguları ve cihazları kumar, içki, zina, hırsızlık, hile gibi adi ve süfli haramlarda sarf edersek, bir nevi gübre deşiren tavuklar konumuna düşeriz.

İkinci temsil; çok zengin birisi fakir arkadaşına yardım olsun diye bir altın tepsi ve içinde altından fincanlar hediye etse. Fakir arkadaşı bu altın tepsi ile ahır temizlese altın fincanları da çocuklara oyuncak olsun diye ortaya atsa, ne kadar ahmaklık ve divanelik etmiş olur. Zira altın tepsi kıymetli olduğu için ahır temizlemek gibi kıymetsiz işlerde sarf olunamaz. Fincanlar altından olduğu için toz toprak içinde oyuncak yapılamaz.

İşte insanın mahiyeti altın bir tepsi, insanın bu mahiyetinde bulunan hissiyat ve cihazlar da bu altın tepsi içindeki fincanlar gibidir, bunlar dünyanın adi ve süfli işlerinde kullanılmayacak kadar değerli ve kıymetli hissiyat ve cihazlardır. İşte Üstad Hazretleri burada bu hakikatlere işaret ediyor.

(6) Yukarıda kısaca belirttiğimiz gibi infial, **“fiili kabul etme”** manasına gelir. Yani bir mahlûkta bir İlâhî fiil icra ediliyorsa o mahlûk o fiili kabul etmiş demektir.

İnsan, zihnindeki bir cümleyi kâğıda döker, ama o cümleyi suya veya havaya yazamaz. Yani yazma fiilini kâğıt kabul eder, hava ve su ise etmezler, onların kabiliyetleri buna uygun değildir.

Mahlûklar, İlâhî fiillerin icrasında ve bunun neticesinde de İlâhî isimlerin tecellisinde farklılık gösterirler. Mesela, insan açlık yoluyla terzik yani rızıklandırma fiilini kabul edecek bir yapıdadır, taşlar bu fiili kabul edemezler. Bu sebeple de **Rezzak** ismi taşlarda değil, insanda tecelli eder. Bu tecelliyi bilmek, rızık yaratanın ancak göklerin ve yerin Rabbi olduğuna inanmak da insan için bir emanet, bir borç, bir vazifedir.

Öte yandan insan, rızık konusunda kendi cüzi iradesini kullanıp tarlasına tohum etmekten öte bir şey yapamaz. O tohumlardan onlarca, yüzlerce netice vermek, baharı getirmek, yağmura yağdırmak ancak Allah'ın kudreti ve rahmetiyle olduğundan insanın yaratılışında sual ve dua vardır. İnsanın böyle aciz ve muhtaç yaratılışı, onun marifet ve ibadet için yaratıldığının en büyük bir delilidir.

(7) “İnsanın hayat-ı hayvaniyeden aldığı lezzet” ifadesi, insanın üç ayrı yönünü hatırlatıyor. İnsan büyüüp gelişme ve çoğalma yönüyle bitkilerle ortak yönüdür. Yeme, içme, görme, işitme, hareket etme gibi yönleriyle bitkilerden ayrılır, bu noktalarla hayvanlarla ortaklık gösterir.

İnsanlık düşünmeyle başlar ve iman ile kemale erer.

Bu üç cihetin her birinin kendine mahsus lezzetleri vardır. İnsanın hayvanlarla ortak yönlerinden aldığı lezzetler **“serçe kuşunun lezzeti kadar değildir.”**
“Çünkü insanda hüznün, keder, korku var, onda yoktur.”

İnsan akıllı bir cihetle en büyük nimet iken, diğer cihetle de hüznün, keder ve korku kaynağıdır. İnsan hem mazi ve müstakbel ile hem akrabaları ve arkadaşlarıyla, hem de bütün bir insanlık âlemiyle alakadardır. Bunların her birinin problemleri, kederleri, hüznüleri onun ruhuna da sirayet eder. Eğer insan bu dünyaya sadece lezzet almak için gelmiş olsaydı, bu elemeleri çekmemesi gerekirdi. En şerefli mahlukun bu kadar hüznünlere maruz kalması gösteriyor ki, bunlar o insan için büyük bir sevap fabrikası, çok verimli bir ahiret ticaretidir. Başka insanlara yaptığı her türlü yardım onun için sadaka hükmüne geçer. Bir şeyler yapamamanın üzüntüsünü çekmesi bile onun için ayrı bir sevap kapısıdır.

İnsanın duyu organlarıyla kazandığı manevî hazlar ve uhrevî neticeler de hayvanlarla kıyasa gelmez. Bir arslanın gözü sadece avını görmeye, onu yakalayıp yemeye yarar. İnsan gözü ise semavat ve arz sayfalarında yazılan kudret mektuplarını okur, bütün canlılarda sergilenen rahmet ve inayet tablolarını seyrederek. Kendi organlarını da hikmet nazarıyla seyrederek her biri için Rabbinde ayrı bir şükürde bulunur. Böyle nice yönleriyle insanın görmesi **“hayvanların en âlâsından”** çok daha ileridir ve insanın bu duygu yoluyla aldığı lezzet de onların lezzetlerinden çok daha fazladır.

İmanın, ibadetin, güzel ahlâkın, tefekkürün lezzetleri zaten hayvanî lezzetlerle mukayese edilemez.

(8) İnsanı mahlukatın en şerefli yapan ve arza halife kılan ondaki iman cihetidir. “İman ile Allah’a intisap eden ve ubudiyetle hizmetine giren” bir insan, namazın her rekâtında Rabbü'l-âlemîn olan Allah'a hamd eder, O'nun her şeyi en uygun cihazlarla donattığını ve en güzel şekilde terbiye ederek kemale erdirdiğini hayretle ve ibretle tefekkür eder. Onun bu tefekkür görevi karşısında büyük-küçük bütün varlıklar bir kitabın sayfaları gibi olurlar ve kendilerini onun nazarına takdim ederler.

Bu mümin, bütün mahlukları Allah'ın isimlerinin aynaları olarak görür ve bu manayı başkalarına da anlatan, ders veren bir dellâl olur. Kudret kalemiyle yazılan **“mektubât-ı ilâhiyeyi”** en doğru şekilde okur ve edindiği bilgilerden kalbine akseden feyizleri başkalarına da aktarmaya çalışır.

“Mektubât-ı İlâhiyeyi” ifadesi insanın çok önemli bir yönüne de işaret eder. Her varlık bir mektuptur, kendini cinlere, insanlara ve meleklerle okutur. Bu üç grup içinde okuma kabiliyeti en ileri olan insandır. Cenab-ı Hak, **ikra** (*oku*) emriyle o en büyük Elçisine (asm.) kâinatı okutmuş, ondaki esmâ ve sıfat tecellilerini okutmuş, insanlığın manasını okutmuş ve onu bütün insanlara elçi ve rehber kılmıştır.

Allah’a kul, Resulüne ümmet ve Kur’ana talebe olma şerefine eren bir mümin de mektubât-ı İlâhiyeyi okur, ibret alır ve her şeyi doğru değerlendirmekle Hakk’ın sevgili bir kulu olur.